

*Білошкурська Н.В.,
викладач кафедри економіки та менеджменту
Білошкурський М.В.,
к. е. н., доцент кафедри економіки та менеджменту
Уманська філія ПВНЗ «Європейський університет»*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Ринкова система господарювання не лише сприяє розвитку підприємництва в Україні, а й ставить певні вимоги до діяльності підприємницьких структур. Посилюється вплив зовнішнього середовища на рівень відповідальності керівників підприємства за управлінські рішення. Тому актуальності набуває питання формування економічної безпеки підприємства. Для цього кожне підприємство використовує свою сукупність виробничих ресурсів (земля, капітал, інформація, технологія, інтелектуальна власність тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної безпеки підприємства привертають увагу багатьох дослідників. Найбільш вагомими дослідженнями в цій царині, на нашу думку, є монографії таких авторів, як Ареф'єва О. В. та Кузенко Т. Б.; Прохорова В. В., Прохорова Ю. В. і Кучеренко О. О.; Реверчук Н. Й.; Шкарлет С. М.; Штангрет А. М.; за редакцією Козаченко Г. В.; за редакцією Єпіфанова А. О. Крім праць зазначених авторів, безумовно, існує велика кількість наукових публікацій, в яких досліджуються різні аспекти економічної безпеки підприємств. Проте існуючі теоретичні підходи щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства» потребують систематизації.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз основних теоретичних підходів щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства» та їх систематизація.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека підприємства – це становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на

теперішній час та в майбутньому [1]. Детальніше зупинимося на аналізі існуючих підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства» (табл. 1).

Таблиця 1

Основні підходи до визначення «економічна безпека підприємства»

Автори	Визначення
1	2
Зубік В.Б., Зубік Д.В. [2, с. 132]	Такий стан виробничих відносин і організації інформаційно-правових зв'язків матеріальних, фінансових і інтелектуальних ресурсів, при якому гарантується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивне використання науково-технічних досягнень і соціальний розвиток об'єктів господарювання.
Покропивний С.Ф. [3, с.334]	Певний стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки та устаткування) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування, динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішніх і зовнішніх негативних впливів (загроз).
Федоренко Р.М. [4, с. 224]	Сукупний динамічний стан підприємства, який дозволяє формувати та здійснювати власну стратегію розвитку.
Судоплатов А.П., Лекарев С.В. [5, с. 3]	Стан правових, економічних та виробничих відносин, а також матеріальних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, що виражає здатність підприємства до стабільного функціонування.
Грунін О.А. [6, с.37-38]	Такий стан суб'єкта господарювання, за якого він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення чи захисту від існуючих небезпек та загроз чи інших непередбачуваних обставин та в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику.
Козаченко Г.В. [7, с.87]	Гармонізація в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства.
Соснін О.С., Пригунов П.Я. [8, с.17]	Стан захищеності законних та життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх негативних факторів, і як наслідок, забезпечення стабільного розвитку у відповідності до поставлених цілей.
Реверчук Н.Й. [9, с.21]	Система активного захисту від можливих матеріальних, людських і фінансових втрат, у якій наявні чи можливі збитки, менш від встановлених норм.
Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [10, с.18]	Стан ефективного використання ресурсів підприємства та наявних ринкових можливостей для запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам, і забезпечення тривалого виживання та стійкого розвитку на ринку відповідно до обраної господарюючим суб'єктом місії.
Камлик М.І. [11, с. 39]	Стан розвитку господарюючого суб'єкта, який характеризується стабільністю економічного розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів та протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності.
Андрушків Б.М. [12, с.23]	Економічний стан підприємства, сталий до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаний з форс-мажорними обставинами; створення таких умов його діяльності, за яких забезпечується надійний захист економічних інтересів від різних загроз.

1	2
Пухальська Г.В., Христич Г.О. [13, с. 198]	Комплексне поняття, яке включає відповідні системи інформаційно-аналітичного моніторингу, попереджувальних, профілактичних, поточних і прогнозованих заходів щодо впливу на можливості загрози і має на меті нейтралізацію негативних наслідків.
Поснова Т.В. [14, с. 5]	Стан, за якого підприємство здатне створювати матеріальні та фінансові ресурси, що є достатнім для життя та розвитку особистості, соціальної, воєнно-політичної стабільності суспільства, а також створює умови для економічного зростання.
Кошембар Л.О. [15, с.5]	Стан розвитку підприємства, який характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів та протидія їх впливу на всіх стадіях його діяльності.
Ортинський В.Л. [16, с.11]	Захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення.
Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф. [17, с.6]	Стан функціонуючого підприємства, за якого потенційні економічні загрози урівноважені адекватною системою заходів протидії (діючою на підприємстві системою економічної безпеки).
Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. [18, с.9]	Система створення механізму мобілізації й найбільш оптимального управління корпоративними ресурсами підприємства з метою найбільш ефективного їх використання і забезпечення стійкого функціонування, його активної протидії будь-яким негативним чинникам впливу.
Шемаєва Л.Г. [19, с.12]	Забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства на основі використання можливостей зовнішнього середовища з застосуванням продуктивної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища.
Соколенко Т.М. [20]	Стан, за якого стратегічний потенціал фірми знаходиться поблизу границь адаптивності, а загроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони.
Мішин О.Ю., Мішина С.В. [21, с.89]	Стан захищеності бізнес-процесів та їх ресурсного забезпечення, що сприяє уникненню або попередженню внутрішніх і зовнішніх загроз і дозволяє забезпечити стабільне функціонування та розширене відтворення з мінімальними втратами для підприємства.

Підприємство, функціонує в умовах невизначеності та ризику, залучає ресурси для здійснення виробничо-господарської діяльності, виходить на ринки збуту з метою отримання прибутку. Трактуювання поняття «економічна безпека» зумовлюється впливом зовнішнього середовища, яке за ринкової економіки постійно змінюється, ніколи не залишається стабільним. Саме в контексті негативного впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства доцільно розглядати зміст поняття економічної безпеки.

З даних, наведених у табл. 1, можна виокремити шість загальних наукових напрямів щодо визначення економічної безпеки з позиції очікуваного результату (табл. 2).

Таблиця 2

**Систематизація основних підходів щодо визначення поняття
«економічна безпека підприємства»**

Характеристика підходу	Автор визначення, джерело
1. Захисний підхід	Зубік В.Б., Зубік Д.В. [2, с. 132], Андрушків Б.М. [12, с.23], Кошембар Л.О. [15, с.5].
2. Еволюційний підхід	Зубік В.Б., Зубік Д.В. [2, с. 132], Покропивний С.Ф. [3, с.334], Судоплатов А.П., Лекарев С.В. [5, с. 3], Камлик М.І. [11, с. 39].
3. Стратегічний підхід	Федоренко Р.М. [4, с. 224], Грунін О.А. [6, с.37-38], Соснін О.С., Пригунов П.Я. [8, с.17], Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [10, с.18], Шемаєва Л.Г. [19, с.12], Соколенко Т.М. [20].
4. Системний підхід	Реверчук Н.Й. [9, с.21], Пухальська Г.В., Христин Г.О. [13, с. 198], Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф. [17, с.6], Іванюта Т.М., Заїчковський А.О. [18, с.9].
5. Синергетичний підхід	Поснова Т.В. [14, с. 5], Ортинський В.Л. [16, с.11], Мішин О.Ю., Мішина С.В. [21, с.89].
6. Гармонізаційний підхід	Козаченко Г.В. [7, с.87], Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. [10, с.18], Шемаєва Л.Г. [19, с.12].

У рамках першого підходу (табл. 2) економічна безпека підприємств розглядається як захищеність підприємств від негативних впливів (загроз) зовнішнього і внутрішнього середовища. При цьому під економічною безпекою підприємства слід розуміти захищеність потенціалу від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, а також здатність суб'єкта до відтворення [22].

Еволюційний підхід базується на припущенні, що метою економічної безпеки підприємства є його стабільне функціонування, комерційний успіх, прогресивне використання здобутків науки й техніки, динамічний та поступальний розвиток, збереження потенціалу, рейтингу тощо. Даний підхід тісно пов'язаний з попереднім, оскільки еволюційний розвиток підприємства вбачається науковцями насамперед шляхом забезпечення захисту його потенціалу від негативних факторів середовища.

У табл. 2 стратегічний підхід щодо визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства» наведено у третині наведених наукових публікацій. У межах цього підходу економічна безпека розглядається з позиції

досягнення підприємством стратегічних завдань, цілей, місії, забезпечення виконання стратегій, тривалого виживання, формування адаптивності стратегічного потенціалу, реалізації стратегічних інтересів тощо.

Деякі автори розглядають економічну безпеку в контексті системного підходу, тобто, як систему взаємопов'язаних елементів, що сформована для вирішення комплексних завдань становлення, формування, забезпечення необхідного рівня, розвитку захищеності підприємства від наявних і потенційних загроз та мінімізації їх негативного впливу. Такій системі притаманні логічність структури, принципи, функції, адекватні методи управління, завдання тощо.

Основою синергетичного підходу щодо визначення сутності поняття «економічна безпека» є ефект синергії, що досягається завдяки формуванню стану захищеності бізнес-процесів від впливу загроз. Бажаний для підприємства результат впровадження і розвитку заходів економічної безпеки полягає у розширеному відтворенні за мінімальних витрат.

Останній підхід полягає у визначенні сутності поняття «економічна безпека» як міри гармонізації інтересів підприємства з інтересами взаємодіючих з ним суб'єктів зовнішнього середовища (з позиції різних агентів ринку, що взаємодіють з підприємством, споживачів, податкових, кредитних органів тощо). У цьому випадку можна визначити, що економічна безпека підприємства є комплексним віддзеркаленням ступеня надійності підприємства як партнера у виробничих, фінансових, комерційних та інших економічних відносинах за певний проміжок часу [22].

Виходячи з гармонізаційного підходу щодо визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства», передбачається, що керівництвом має бути сформована система його пріоритетів, виявлені інтереси взаємодіючих з ним суб'єктів зовнішнього середовища і вибрані такі форми та способи їх узгодження, щоб результати взаємодії забезпечили підприємству прибуток. Ступінь дотримання інтересів можна визначити, наприклад, з використанням експертних процедур, шляхом співставлення показників діяльності

підприємства (фактичних чи планових) і показників кількісної оцінки. Чим ближче результати такого співставлення до одиниці, тим більше дотримуються інтереси підприємства. Після цього співставлення можна робити відповідні висновки і будувати систему економічної безпеки підприємства [7, с.117].

Ареф'єва О. В. вважає, що стан економічної безпеки підприємства відбиває погодженість і збалансованість його інтересів та інтересів суб'єктів зовнішнього середовища, у зв'язку з чим підприємство має враховувати різні інтереси широкого кола контрагентів [10, с.19]. Тому надалі варто визначати, що підприємство знаходиться в економічній безпеці, якщо більшість його інтересів співпадає з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, і, при взаємодії з якими, підприємство отримує прибуток. Узгодити всі інтереси практично не можливо, хоча це є основою стратегічних цілей підприємства.

Порівнюючи наведені підходи вчених до сутності поняття «економічна безпека підприємства» у табл. 1-2, слід зазначити, що більш повне визначення дали Донець Л. І. та Ващенко Н. В., визначаючи її як стан господарського суб'єкта, при якому він, за найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, домагається запобігання ослаблення захисту від існуючих небезпек і загроз, чи інших непередбачених обставин і забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкурентного середовища. Виявлення, запобігання небезпек і загроз, використання корпоративних ресурсів у непередбаченій ситуації для недопущення непоправного збитку, прийняття ризикових рішень, боротьба з конкурентами тощо – це шлях створення умов для досягнення стратегічних цілей підприємницької діяльності, забезпечення стійкого інтенсивного розвитку підприємства, його економічної незалежності [23, с.19-20].

У даному визначенні економічна безпека підприємства визначається як стан корпоративних ресурсів, при якому гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та розвитку у майбутньому, здатність усунути негативні впливи і загрози, гармонізувати власні економічні інтереси з інтересами пов'язаних з ними суб'єктів зовнішнього середовища.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведений аналіз основних теоретичних підходів щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства» та результати їх систематизації дозволяють нам трактувати економічну безпеку підприємства як стан його захищеності від негативного впливу чинників зовнішнього і внутрішнього походження, що досягається шляхом ефективного використання виробничих ресурсів, адаптації до змін, розробки та реалізації стратегічних напрямів розвитку для забезпечення стійкого функціонування та гармонізації власних інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища. Дане авторське визначення використовуватиметься в подальших дослідженнях з проблематики економічної безпеки підприємств.

Бібліографічний список

1. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ в редакції від 22 травня 2008 р. (зі змінами та доповненнями). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Зубик В. Б. Экономическая безопасность предприятия (фирмы) / В. Б. Зубик, Д. В. Зубик. – Минск. : Высшая школа, 1998. – 391 с.
3. Економіка підприємства : [підручник] / М. Г. Грецак, В. М. Колот, А. П. Наливайко, С. Ф. Покропивний (заг. ред.) та ін. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
4. Федоренко Р. М. Система управління ресурсами як основа забезпечення економічної безпеки / Р. М. Федоренко // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : [зб. матер. наук.-практ. конф.]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С. 224-229.
5. Судоплатов А. П. Безопасность предпринимательской деятельности : [практ. пособие] / А. П. Судоплатов, С. В. Лекарев. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 381 с.
6. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.

7. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : [монография] / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
8. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства / А. С. Соснин, П. Я. Прыгунов. – К. : Изд-во Европ. ун-та, 2004. – 357 с.
9. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : [монографія] / Н. Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
10. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170 с.
11. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : [навчальний посібник] / М. І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
12. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / за науковою редакцією Б. М. Андрушківа. – Тернопіль : Терно-граф, 2008. – 424 с.
13. Пухальська Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та її складові / Г. В. Пухальська, Г. О. Христич // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – № 6. – Т.1. – С. 197-200.
14. Поснова Т. В. Механізм функціонування соціальної складової економічної безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.01 / Т. В. Поснова. – К., 2008. – 19 с.
15. Кошембар Л. О. Механізм удосконалення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання на основі оптимізації оподаткування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 21.04.02 / Л. О. Кошембар ; Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «Крок». – К., 2009. – 21 с.
16. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : [навч. пос. для студ. вищ. навч. закл.] / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.

17. Зацеркляний М. М. Основи економічної безпеки : [навчальний посібник] / М. М. Зацеркляний, О. Ф. Мельников. – К. : КНТ, 2009. – 337 с.
18. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
19. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища / Автореф. дис... д-ра екон. наук : 21.04.02 / Л. Г. Шемаєва ; Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «Крок». – К., 2010. – 40 с.
20. Соколенко Т. М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки / Т. М. Соколенко // Сучасна наука XXI століття : сьома міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kand-ped-n-sokolenko-tm-ekonomichna-bezpeka-pidpriemstva-v-umovah-tranzitivnoyi-ekonomiki/>.
21. Мішин О. Ю. Сутність поняття «економічна безпека підприємства» / О. Ю. Мішин, С. В. Мішина // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 86-92.
22. Судакова О. І. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства / О. І. Судакова, Д. В. Гречко, А. В. Шкурупій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/4_SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm.
23. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства : [навчальний посібник] / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

Анотація

У статті розглянуто понад двадцять теоретичних підходів щодо визначення поняття «економічна безпека підприємства». Проведено аналіз існуючих визначень та систематизовано їх за такими підходами, як захисний, еволюційний, стратегічний, системний, синергетичний і гармонізаційний.

Запропоновано авторське трактування поняття «економічна безпека підприємства».

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, поняття, визначення, стан, підхід.

Аннотация

В статье рассмотрено более двадцати теоретических подходов к определению понятия «экономическая безопасность предприятия». Проведено анализ существующих определений и их систематизацию по таким подходам, как защитный, эволюционный, стратегический, системный, синергетический и гармонизационный. Предложена авторская трактовка понятия «экономическая безопасность предприятия»

Ключевые слова: экономическая безопасность, предприятие, понятие, определение, состояние, подход.

Annotation

More than twenty theoretical approaches to the concept of “enterprise’s economic security” are considered in the article. Analyzed of existing definitions and their systematization on such approaches as a protective, evolutionary, strategic, systemic, synergetic and harmonization. The author’s interpretation of the concept of “enterprise’s economic security” is offered.

Key words: economic security, enterprise, concept, definition, condition, approach.